

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ. МІЖНАРОДНІ НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ

Соціальна стійкість та міцні професійні мережі як передумова миру

9–10 жовтня 2023 р. у Національній бібліотеці Молдови за підтримки Міністерства культури Республіки Молдова та Конференції європейських національних бібліотек (CENL) відбулася міжнародна конференція «Social resilience and stronger professional networks as preconditions for peace» («Соціальна стійкість та міцні професійні мережі як передумови миру»). Від Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) у зібранні взяли участь: генеральна директорка НБУВ Л. А. Дубровіна, директорка Інституту інформаційних технологій НБУВ К. В. Лобузїна, т. в. о. відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ Л. М. Дем'янюк.

У своїй доповіді «V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine during the crisis: paths to survival – European solidarity» («Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського під час кризи: шляхи до виживання – Європейська солідарність») генеральна директорка НБУВ, докторка історичних наук, професорка, член-кореспондентка Національної академії наук (далі НАН) України **Л. А. Дубровіна** відзначила, що кризові періоди в історії держав мають різні прояви, але всі вони супроводжуються руйнацією різних сфер суспільства, зокрема культури і науки, характеризуються істотним погіршенням морально-психологічного стану населення. Державі, щоб віднайти засоби для виживання та відновлення, необхідно активно працювати як на внутрішньополітичному, так і зовнішньополітичному напрямках. Україна нині орієнтована на вступ до Європейського Союзу, а це потребує зростання темпів розвитку науки, піднесення національної економіки, нарощування людського капіталу, а також піднесення культури, яка гарантує утвердження загальнолюдських ціннісних орієнтацій у житті особистості, розкриття креативності всього суспільства. В умовах збройної агресії Росії проти України всі ці проблеми набувають критичного характеру.

Наша наука, культура, як їх минуле, так і майбутнє, є часткою загальноєвропейського культурного, наукового ресурсу. Якщо цей ресурсний капітал буде науково опрацьований, структурований, наданий у відкритий доступ на європейській платформі, то він стане органічним складником одночасно національної і європейської ідентичності в умовах глобалізації.

Національні бібліотеки України, яких декілька в Україні, відзначила доповідачка, провадять важливі наукові дослідження, здійснюють актуалізацію історичної, духовної, культурної спадщини України як фундаменту формування громадянської національної ідентичності. Інтегруючись у Європейське співтовариство, ми водночас відкриваємо наші знання світові у повному обсязі і разом маємо потужний захист від непередбачених наслідків війни. Нині в Україні триває активне обговорення низки проєктів державної стратегії розвитку науки, культурної сфери, інноваційної діяльності з орієнтацією на європейські технології і комунікації. Сьогодні українськими фахівцями активно опрацьовуються можливості оптимізації та переходу на правові, інформаційно-технологічні умови входження в європейську систему організації форм і засобів вільного обігу інформації, інформаційного забезпечення цього процесу, реорганізації наукової

і культурної сфер, встановлення нових форм наукової, культурної комунікації, зокрема і у бібліотечному співтоваристві.

Л. А. Дубровіна підкреслила, що просування до європейської спільноти вимагає спільних зусиль усіх національних та інших провідних бібліотек з метою інтеграції ресурсів, створення об'єднаної культурної, наукової і освітньої спадщини. Цей процес є важливим аспектом спілкування, співпраці між бібліотеками в сучасному світі. Особливо ця тематика актуалізується сьогодні, коли в Україні розробляється проєкт створення Національної електронної бібліотеки культурної спадщини за підтримки ЮНЕСКО і Міністерства культури та інформаційної політики України. Реалізація цього проєкту передбачає створення інституції, яка вміщуватиме найцінніші бібліотечні ресурси, відповідатиме європейським стандартам та технологіям. Але найголовнішим тут є те, що ми в процесі цієї роботи маємо змогу долучитися до баз даних CENL та інших бібліотечних спільнот.

У своїй доповіді генеральна директорка акцентувала увагу на тому, що у 2022 р. була ухвалена Стратегія розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з урахуванням вимог сьогодення, зокрема воєнних подій в Україні. Документ визначає ключові пріоритети бібліотечної діяльності, які охоплюють передусім збереження та розвиток уніфікованого фонду Бібліотеки, створення інтегрованих електронних ресурсів та сервісів. На перший план виступає прискорене формування цифрових ресурсів, що представляють духовний, інтелектуальний капітал української та світової науки і культури, з урахуванням динамічного розвитку технологій, цифровізації суспільства. Ключовим також є забезпечення цифрового збереження документної спадщини для майбутніх поколінь, а також розвиток бібліотечних послуг, зокрема й для користувачів з особливими потребами.

Л. А. Дубровіна відзначила унікальність НБУВ, яка визначається тим, що це – найбільша державна бібліотека національного статусу в Україні, провідний науково-інформаційний та соціокультурний центр країни, а також науково-дослідний інститут НАН України. Фонди Бібліотеки яскраво відображають глибоку приналежність України до європейської культурної спадщини. Тут зібрана унікальна колекція документів, яка засвідчує багатовікову історію та культурне багатство України – від найдавніших періодів до наших днів. Ця спадщина підтверджує значний внесок українського народу в світову культуру. Меморіальні колекції Бібліотеки – це безцінний культурний скарб для всього суспільного загалу.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського має у своєму розпорядженні фонди універсальної наукової та видатної літератури з різних галузей науки, культури, освіти. Як депозитарій міжнародних організацій та зберігач колекцій літератури з різних країн світу Бібліотека відіграє ключову роль у розповсюдженні знань. Останнім часом фахівці установи активно працюють над створенням цифрових колекцій, які охоплюють не лише історичну спадщину, але й сучасні наукові періодичні видання та наукові праці України. Наша мета – забезпечити максимальний повний доступ до електронних ресурсів, що сприяє позитивному іміджу України в сфері глобальних цифрових комунікацій.

Як науково-дослідна установа НБУВ розвиває комплекс бібліотечних наук, які також мають власну місію, забезпечують всебічне розкриття потенціалу фондів та його максимальне використання, перетворюючи бібліотечні фонди на безцінний ресурс знань для суспільства. Основна відповідальність за цю важливу діяльність покладається на наукові інститути та інформаційно-аналітичні відділи, спеціально створені у структурі НБУВ. Їхнє пріоритетне завдання полягає у задоволенні інформаційних потреб у процесі інноваційного розвитку українського суспільства, а також в активній підтримці процесів євроінтеграції в Україні.

Розуміння важливої ролі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у житті суспільства, відзначила доповідачка, дуже широко продемонстрували провідні бібліотеки Європи, які в суворих обставинах сьогодення почали забезпечувати нас усім необхідним, щоб ми вистояли, зберегли наші науку і культуру, мали реальні перспективи оновлення нашого матеріального і нормативно-правового фундаменту, мали змогу приєднатися до європейських цифрових ресурсів, що сьогодні є основною проблемою збереження цього знанневого капіталу та його нарощування. Бібліотека має потужний інтелектуальний доробок та кадровий потенціал, досвід розвитку соціальних комунікацій і це гарантує нам вихід з кризового стану. Крім того, в роки воєнної агресії ми не – одні, ми реально відчули дружню руку європейських бібліотек, і це принесе щедрі плоди в майбутньому самій європейській солідарності.

На завершення очільниця НБУВ висловила особливу вдячність CENL, Національній бібліотеці республіки Молдова, які проведенням цієї конференції привернули увагу до питань міжбібліотечного співробітництва, вивчення багатого досвіду професійної міжнародної комунікації, визначення нових перспектив поглиблення співпраці, зміцнення професійних мереж, котрі є надійним шляхом нашого руху у спільне майбутнє.

Тимчасово виконуюча обов'язки завідувачки відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ, кандидатка історичних наук **Л. М. Дем'янюк** оприлюднила доповідь «V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: library diplomacy and building international relations during the crisis time» («Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотечна дипломатія та розбудова міжнародних відносин у кризовий час»). Вона зазначила, що міжнародна співпраця завжди вважалася одним із головних пріоритетів діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України її значущість зросла до безпрецедентного рівня. Війна кардинально змінила не лише економічну, політичну, соціальну ситуацію в Україні, але й звичний бібліотечний устрій. Зокрема, змінили порядок денний бібліотек, їхні виробничі процеси і, загалом, умови функціонування бібліотек. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, як і інші книгозбірні країни, зіштовхнулася з непередбачуваною реальністю війни, наповненою викликами та пошуком відповідних шляхів виживання, руху вперед. Особлива увага нині приділяється міжнародним відносинам. Насамперед стратегії їхнього розвитку, розширенню та поглибленню, з особливим акцентом на бібліотечну дипломатію як засобу забезпечення того, щоб голос українських бібліотекарів був почутий на міжнародній бібліотечній арені. У наші дні співпраця, активна комунікація з міжнародною бібліотечною спільнотою стали найважливішими чинниками збереження цінних бібліотечних ресурсів та забезпечення функціонування бібліотечно-інформаційних закладів України, зокрема НБУВ. З самого початку повномасштабної війни Росії проти України зарубіжні партнери надають Бібліотеці неоціненну допомогу у подоланні численних викликів. Вони стали нашими надійними союзниками, гарантами того, що долати проблеми воєнного лихоліття ми будемо не самотужки, а спільними зусиллями.

Відповідь на питання, як підтримувати міжнародні відносини в складних кризових ситуаціях, полягає в активній комунікації та узгоджених зусиллях, спрямованих на поглиблення співпраці з іноземними партнерами. Нині голос українських бібліотекарів не просто лунає на міжнародній арені, але й знаходить відгук та визнання. Завдяки активній участі співробітників Бібліотеки в міжнародних заходах, а також членству в CENL, наша установа продовжує демонструвати свою життєву силу та вплив. Це не лише сприяє підвищенню авторитету НБУВ на міжнародному рівні, але й служить джерелом натхнен-

ня для наших фахівців, мотивуючи їх наполегливо і віддано виконувати свою місію – служіння книзі, знанням і розвитку інтелектуального потенціалу суспільства. Ця залученість до міжнародного діалогу та обміну досвідом збагачує українську бібліотечну сферу, відкриває нові горизонти для співпраці, сприяє глобальному визнанню внеску України у світову культурну спадщину.

Л. Дем'янюк висловила особливу подяку Національній бібліотеці Молдови за гостинність та організацію конференції, наголосивши на актуальності обраної теми. Учасникам зібрання в діалозі, який перетинав кордони і сприяв колективному прогресу в рамках спільної місії, вдалося обговорити цілу низку важливих питань нашого часу. Конференція переконливо засвідчила, що навіть у викликах, з якими ми стикаємось, ми не ізольовані; навпаки, ми є частиною глобальної бібліотечної спільноти. Учасники зібрання подали гучний сигнал міжнародній спільноті, що, незважаючи на несприятливі умови, ми продовжуємо свою роботу, виступаємо як стійкі, сильні й непохитні партнери.

Директорка Інституту інформаційних технологій НБУВ, докторка наук із соціальних комунікацій **К. В. Лобузін**а у доповіді «V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine support of Open Scientific Communication during the war» («Підтримка відкритої наукової комунікації Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського під час війни») зазначила, що однією з актуальних проблем у воєнний час є збереження та охорона бібліотечних фондів і ресурсів, зокрема предметів наукової та культурної спадщини. Втрата цих скарбів може мати незворотні наслідки для суспільства та культурної спадщини країни. Ситуація зі збереженням та доступом до національного наукового та історико-культурного надбання загострилась у всьому світі ще під час пандемії Covid-19 та стала особливо гострою в Україні у 2022 р. у зв'язку з російською збройною агресією. У цьому контексті, національні, наукові бібліотеки виконують стратегічно важливі завдання підтримки життєвого циклу наукових даних та організації, збереження цифрової спадщини для розвитку сучасних наукових досліджень, для задоволення інформаційних потреб прийдешніх поколінь. За таких умов бібліотеки мають не лише забезпечувати доступ до інформації, а й вирішувати важливі завдання, пов'язані з оцифруванням, створенням електронних ресурсів, захистом культурних і наукових цінностей у кризовий період.

Сьогодні наукові бібліотеки країни відіграють важливу роль у формуванні електронної дослідницької інфраструктури. Бібліотечний портал НАН України, який розробляє Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, вже став невід'ємною частиною електронної наукової інфраструктури України. Активна участь НБУВ в ініціативах CENL не лише зміцнює нашу прихильність до європейської наукової співпраці, але й забезпечує безперервне поширення українських бібліотечних електронних ресурсів на європейський ландшафт наукових даних, сприяючи тіснішій співпраці та обміну знаннями. Постійна допомога CENL стала вагомим важелем розвитку електронної дослідницької інфраструктури України та її просування на європейський простір, зокрема в умовах війни, що триває. Діалоговий форум CENL «Національні бібліотеки як інфраструктури даних» є важливою платформою, яка робить вагомий внесок у сталий розвиток, з особливим акцентуванням на збереженні та доступності даних. На переконання доповідачки, цей форум продемонстрував, що непохитне прагнення до сприяння міжнародній співпраці та обміну знаннями відіграє ключову роль у розвитку можливостей бібліотек в епоху цифрових технологій.

На завершення **К. В. Лобузін**а поділилася досвідом роботи у рамках Національного плану відкритої науки в Україні, ухваленого у 2022 р. На думку дослідниці, це – важливий крок, який започаткував створення Репозитарію Національної академії наук України,

надаючи потужний імпульс розвитку наукового спілкування та обміну знаннями. Репозитарій покликаний виконувати низку критично важливих функцій:

- створення умов для проведення ефективної роботи з науковою інформацією, що наявна у відкритому доступі;
- розроблення національних, тематичних (галузевих) та інституційних репозитаріїв даних;
- забезпечення стандартизації та сертифікації репозитаріїв даних у міжнародних системах сховища даних;
- забезпечення спільного використання наукових даних із країнами ЄС, зокрема шляхом інтеграції в Європейські простори даних.

Для реалізації Національного плану НАН України створила робочу групу з провідних фахівців у галузі відкритої науки. До складу групи увійшли представники Інституту кібернетики НАН України, Інституту програмних систем НАН України, Інституту теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України, видавничого дому «Академперіодика», а також Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Серед внесків Бібліотеки у цю ініціативу особливо важливим є розвиток інформаційного блоку «ЖУРНАЛИ» в Репозитарії НАН України, розміщеного на порталі LibNAS, що пропонує вдосконалені можливості для пошуку та доступу до наукових ресурсів, підвищуючи доступність та взаємодію з відкритими науковими даними. Наукові журнали сайту пов'язані з іншими блоками порталу LibNAS: «УСТАНОВИ», «НАУКОВЦІ», «ПУБЛІКАЦІЇ». Списки журналів можна переглянути за назвами, за відділеннями, за установами НАН України. Сайт має англomовний інтерфейс, для статей подається інформація українською та англійською мовами. Бібліографічний опис наводиться обов'язково англійською мовою в стандарті APA. Кожна вебсторінка окремої статті наділена комплектом метаданих, необхідних для коректного індексування Google Scholar. Сайт jnas.nbu.gov.ua підтримує протокол обміну науковими метаданими OAI-PMH, що є необхідним елементом інтеграції наукових метаданих до міжнародних систем наукової інформації. В умовах воєнного стану в Україні такий проєкт сприятиме доступу до наукової інформації незалежно від місця знаходження вченого, що є важливим чинником поступу української науки, коли значна частина провідних наукових кадрів була переміщена в межах різних регіонів України або опинилась за кордоном. Про це свідчить статистика використання онлайн-наукових ресурсів бібліотеки, яка залишилась на рівні довоєнного часу, але частка закордонних користувачів зростає удвічі і досягла практично п'ятої частини всіх користувачів. Цей феномен не тільки підкреслює великий міжнародний інтерес до української науки, культури, але й свідчить про глобальний вплив і значення нашої наукової спільноти, що розширює горизонти впливу, робить українські наукові ресурси більш доступними та важливими для міжнародного діалогу. Ця ініціатива підкреслює наше прагнення зробити дослідження, наукові ресурси більш доступними для світу, сприяючи максимальному поширенню знань, поглибленню співпраці в глобальному масштабі.

Людмила Дем'янюк,
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
e-mail: demianiuk@nbuv.gov.ua

Катерина Лобузінна,
докторка наук із соціальних комунікацій, старша наукова співробітниця,
директорка Інституту інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
e-mail: loboovina@nbuv.gov.ua